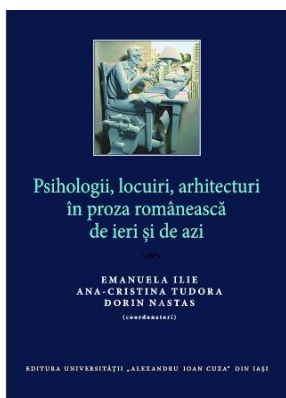

Emanuela Ilie, Ana-Cristina Tudora, Dorin Nastas (coord.) – *Psihologii, locuri, arhitecturi în proza românească de ieri și de azi*

Lucreția Pascariu*

Volumul primei ediții a Simpozionului Național „Psihologii, locuri, arhitecturi în proza românească de ieri și de azi” (Iași, decembrie 2020) întrunește lucrările inter-, pluri- și transdisciplinare ale grupelor de lucru formate din filologi, arhitecți și psihologi. Inițiat de conf. univ. dr. Emanuela Ilie (Facultatea de Litere, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”) și organizat de trei facultăți din mediul academic ieșean, Facultatea de Litere, Facultatea de Psihologie și Științe ale Educației (Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”) și Facultatea de Arhitectură „G.M. Cantacuzino” (Universitatea Tehnică „Gheorghe Asachi”) (p. 9), proiectul se singularizează tocmai prin tematica și metoda de cercetare propusă. Publicat sub același nume (Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2021, cuvânt înainte Emanuela Ilie), volumul cuprinde lucrările echipelor de cercetare (doi filologi, doi arhitecți și un psiholog) de la cele trei facultăți, care întreprind analize literare, investigații clinice și reprezentări grafice asupra operelor literare. Întrevederile grupurilor de lucru au urmărit identificarea punctelor de intersecție între „psihologiile, locu(i)rile, și arhitecturile descoperite în și analizate dincolo de prozele românești alese” (p. 10). Cele șase părți prezintă problematizări asupra spațiului înțeles fie ca loc al creației, al reveriei, al trăirii, fie ca punct al traumei, al sexualității, al nebuniei etc. Fiecare parte propune un examen critic și clinic dublat de reprezentarea grafică a spațiilor identificate. Apelul la bibliografia de specialitate întărește, bineînțeles, demersul metodologic întreprins.

I. Ioan Bujoreanu și geografia melodramei. Alexandra Olteanu și Lorena Vlad propun o incursiune în istoria romanului românesc, urmărind în același timp și „axiologia spațialității decadent-marginale”, așa cum sugerează titlul studiului. Se știe că sub influența vădită a

* PhD Candidate, “Alexandru Ioan Cuza” University of Iași, lucretia.pascariu@gmail.com

spațiului francez și mai ales a *Misterelor Parisului*, romanul românesc al secolului al XIX-lea și-a construit propriul model autohton: *Misterele căsătoriei* (C.D. Aricescu), *Misterele Bucureștilor* (G. Baronzi) și *Mistere din București* (I.M. Bujoreanu). Ca „replici românești ale modelului oferit de Eugène Sue” (p. 17), romanele de mistere au favorizat experimentarea noii formule literare. Demersul critic asupra romanului lui Bujoreanu relevă „amestecul armonios de tendințe” (p. 25) dintre romanul de mistere, social și de moravuri. Lumea ficțională este asaltată de incursiunile naratorului, care prin calitatea sa de „observator” sau „analist” (p. 25) reușește să surprindă caracterul melodramatic al scrierii. Astfel apar numeroase situații-limită, conflicte sancționate moral, dar și condamnarea momentelor cruciale. Observațiile referitoare la spațiul romanului lui Bujoreanu sunt definitorii formulei de reprezentare a categoriilor sociale. Bucureștiul devine spațiul „societății mascate” și parvenite (p. 36), care se află mereu în tranzit. Transferul dinspre rural spre urban, dinspre periferie spre centru, sugerează dorința unor personaje, precum Neagu Bolboacă (personajul principal), de a-și depăși condiția socială. Orașul și grădina ajung astfel zone ale periferiei în care moravurile, psihologiile și idealurile sunt integrate în „specificul local” (p. 47).

Pătrunderea în pătura socială înaltă presupune și încălcarea unor norme de comportament. Ca urmare, Ioana Pușcașu întreprinde un studiu clinic asupra personajului Neagu Bolboacă, identificând cu dibăcie profilul pacientului cu tulburare de personalitate antisocială (p. 54). Pornind de la scala psihopatiei a lui Robert Hare, Pușcașu observă, în discursul și comportamentul personajului, trăsăturile ce indică prezența psihopatiei. Relațiile interpersonale, afectivitatea, stilul de viață și comportamentul antisocial sunt principalii factori ce pot determina nivelul de psihopatie al unui individ. Analizând îndeaproape romanul, psihologul dovedește că personajul Neagu întrunește trăsături specifice psihopatiei ca minciuna, înșelăciunea și impulsivitatea violetă și lipsită de remușcări (p. 58). Fără îndoială, reprezentarea grafică a misterelor vizuale din București s-a concentrat asupra spațiilor-cheie. Parcul Kiseleff și grădinile interioare încărcate de elemente de recuzită ca lampa de petrol dezvăluie locurile mizere ale societății bucureștene. Petrina Bădărău și Florina Pantelimescu au propus prin alternarea zonelor luminate cu cele întunecate schimbarea de perspective a firului narativ. Trecerea de la un spațiu la altul este, prin jocul de lumini, maniera povestirii vizuale a romanului.

II. Urmuz și hermeneutica spațialității. Pentru *Algazy și Grummer*, Alexandra Ruscanu și Luiza Negură propun o perspectivă distinctă asupra spațiului. Prin ideea de spațialitate, studiul își propune să

examineze spațiul nu doar ca o prelungire a personajului, ci ca „organismul viu” (p. 75) ce modelează firul narativ. În încercarea de a evada din „spații etanșe” (p. 82) eroii ajung să dispară în neant, căci dincolo de claustrare, Urmuz nu permite o descătușare a personajelor sale. Spațiul magazinului și al drumului nu numai că marchează binomul înăuntru –afară, pe linia lui Kosellek, dar anticipează și lupta/ finalul povestirii (devorarea lui Grummer). Devine limpede că Urmuz schițează un spațiu al insolitului, al absurdului în care criza literaturii capătă proporții simbolice, însă prin reconfigurarea planurilor acest spațiu potențează trăsăturile personajelor. În scenariul urmuzian există bineînțeles și o reformă asupra limbajului. Pe aceeași linie a sintaxei narrative, abstracte și absurde, imaginile reunite sub titlul *Urmuz. Experiențe vizuale radicale* cuprind o simbolistică a gesturilor în care cromatica subtonurilor calde redă imaginea lui Algazy (p. 97), în timp ce figura lui Grummer este lipsită de trăsături umane (fig. 5). Deplasările celor doi în comunele învecinate sunt redade prin tablouri succesive: drumul – conflictul – lupta.

III. Interior. Identitate. Spațialitate. În timp ce demersul critic al echipei de filologi privește spațiul romanului *Interior* de Constantin Fântâneru la granița dintre societate și interioritatea personajului – spațiul devine corporalitate: trupul cărții/ literaturii/ personajului –, examenul clinic al psihologului ne prezintă o viață interioară profund marcată de mediul înconjurător. Călin Adam este diagnosticat cu fuga disociativă, căci mereu „fuge de sau înspre ceva” (p. 146), transfigurând atât realitatea, cât și propriul sine. Arhitecții grupului de față au surprins în linii fine imaginea tânărului întins pe o bancă, în tonuri închise, tocmai pentru a reliefa deplasarea spre spațiile marginale.

În aceeași manieră operează și grupul de lucru concentrat pe romanul de război, *Balaurul*, al Hortensiei Papadat-Bengescu. Andreea Costin și Ștefania Petrovice observă în experiența protagonistei spații ce conturează încercările războiului: spații personale (camera, grădina), spații vaste (orașul strada principală), spațiile autodescoveririi (gara, infirmeria), spațiul provocării (Balaurul, trenul cu răniți), spațiul purgatoriului (spitalul) și spații secundare și simbolice (beciul, catedrala). Examenul psihologului ne înfățișează în linia psihologiei existențialiste, feministe și umaniste călătoria personajului principal către propria interioritate, către sine. De asemenea, echipa de arhitecți a reprodus prin succesiunea culorilor războiului (roșu și negru) situațiile de criză ale personajelor.

IV. Bietul Ioanide. Monumentalitate și vizionarism. Perspectivile critice asupra romanului călinescian ne propun argumentul personalității lui Ioanide ca motorul întregii analize. Reconstruirea orașului este înțeleasă ca spațiul al proiectării proprii

intimități. Podul, pivnița, locuința personală și locuința gazdă devin proiecții ale naturii intime a personajului, dar și rezultatul creației. Din galeria arhitecturilor descoperite, relevantă ni se pare reprezentarea lui Ioanide deasupra machetelor sale purtătoare de istorie. Răzbind dincolo de contururi, Ioanide pare că suferă o criză identitară în fața edificiului proiectat.

V. *FEM. Spațiul memoriei și spațiul oniric.* Studiul critic al romanului *FEM* de Magda Cârneci propune o dublă perspectivă: discutăm despre un spațiu exterior/ social, pe de-o parte, și despre un spațiu al corporalității, al imaginarului feminin (p. 226), de cealaltă parte. Precum în povestea Șeherezadei, protagonista se adresează fostului iubit, realizând un lung demers rememorativ. Ca urmare, corpul devine centrul universului, căci acesta se contopește cu „totul”, iar „totul” e chiar lumea, universul. Prin observarea directă a personajului, psihologul a remarcat prezența sindromului depersonalizării/ derealizării ce implică de fapt și o îndepărtare a individului față de realitate. Acest sindrom presupune și prezența blocajelor emoționale, a observațiilor și analizei sinelui, odată cu trăirea experiențelor corporale. La rândul lor, reprezentările grafice înfățișează femeia drept „un element al cosmosului” (p. 253), ce poate cumula prin transformarea fizică și psihică drumul corpului feminin.

VI. *Între luni – o poetică a incertitudinii.* Ultima parte a volumului este dedicată *Melancoliei* lui Cărtărescu. Echipa de lucru a reușit să identifice cu exactitate reprezentările spațialității atât în planul arhitectural, cât și în planul studiului critic și clinic. *Punțile, Vulpile și Pieile* prefigurează un caracter arhetipal, fiind totodată și ritualuri de trecere (p. 263), faze ale inițierii în spațiul sexualității și al artei. Personajele cunosc diverse stadii evolutive, care din perspectiva Ioanei Câmpanu relevă traume ale identității: „trauma despărțirii de mamă”, „trauma separării de frate/ soră” și „trauma descoperirii sexualității” (p. 298). Reprezentarea grafică surprinde prin plasarea încăperilor pe fețele cubului. Dacă sufrageria este situată în plan orizontal, fiind fără îndoială un element de echilibru, dormitorul mamei este plasat în plan vertical, accentuând în acest fel instabilitatea (p. 312). Succesiunea siluetelor accentuează transcenderea personajelor dinspre planul real spre cel ireal.

Volumul *Psihologii, locuiri, arhitecturi în proza românească de ieri și de azi*, atent coordonat de Emanuela Ilie, Ana-Cristina Tudora și Dorin Nastas, înglobează studii literare, clinice și arhitecturale asupra prozei românești. Investigațiile tematice concentrate în jurul celor trei domenii de cercetare sunt, fără îndoială, proba convingătoare că proiectele inter-, pluri- și transdisciplinare pot aduce la un loc teze ofertante din punct de vedere interpretativ asupra textelor literare.